

Калидвожаҳо: ташикilotҳои байналмилалӣ, хоҷагиҳои Барномаи озуқавории СММ, MSDSP, Бунёди Оғохон, ВМКБ, Ҷумҳурии Тоҷикистон.

ASSISTANCE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN REFORMING AGRICULTURE IN GBAO IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

SOBIROVA KURBONBEGIMDAVLATKADAMOVNA

doctor of historical sciences, profession of Tajik National University Tel.931567325,

Email: kurbonbegim.sobirova@mail.ru

The article, based on archival documents, reveals that international organizations, within the framework of the Program, kishlachnye organizations assisted in the formation of private dekhkan (peasant) and farm enterprises, combining them into associations to solve the problems of land privatization, expanding the area of arable land, providing on a loan basis agricultural materials and technical advice.

Also, within the framework of the Food Program and Farm Development Projects, awareness-raising activities have been carried out on achieving a significant increase in yields, intensive land use, improved seeds and fertilizers. International organizations assisted in the restoration and development of the irrigation system of the region, the strengthening of the banks of the Pyanj River, the construction of dams with a length of 4215 m.

Also, international organizations organized trainings, courses for agricultural managers and specialists, the purpose of which was to increase their information content about new effective methods of farming, agricultural machinery and advanced technology.

Key words: international organizations, farms of the UN Food Program, MSDSP, Aga Khan Foundation, GBAO, Republic of Tajikistan.

УДК 94 (581)

ОМИЛҲОИ ДУБОРА БА ҚУДРАТ РАСИДАНИ «ТОЛИБОН»

ҚУДРАТЗОДА КОМРОН АБДУНАБӢ

Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупо

Тел.: (+992) 93 528 28 62. E-mail: komron.kudratov@gmail.com

Дар мақолаи мазкур сабабҳои суқути режим дар Афғонистон дар натиҷаи бӯҳроне, ки дар ин кишвар бар асари шикасти сиёсати пешгирифтаи ҳукумати Амрико ва ҳокимони маҳаллии афгон дар бист соли охир ва дубора ба қудрат расидани ҳаракати «Толибон» мавриди таҳқиқот қарор гирифтааст. Стратегияи ИМА дар Афғонистон аз ибтидо дар пояҳои ноустувор сохта шуда буд - ба ҷои таъмини дастаҷамъии намояндагони тамоми халқҳои кишвар дар қудрат ва иқтисодиёти кишвар ва манфиатҳои миллии он ИМА танҳо ба як гурӯҳ – паштунҳо таъя мекард. Инчунин, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико манфиатҳои Толибонро қонеъ карда, дар ҷаҳорҷӯбаи созишномаҳои махфӣ дастгирӣ меёфтанд. Дар дубора ба қудрат омадани «Толибон» инчунин тафриқаи дохилӣ, фурупоиши сохтори ҳокимияти давлатӣ ва баргузори интихоботи президентии тақаллубӣ нақши муҳим бозиданд. Дар натиҷа, дар солҳои ахир дар ин кишвар дар робита ба ҳукумати Афғонистон «бӯҳрони эътимод» авҷ гирифт ва «Толибон» дар ҷомеа маҳбубияти бештар пайдо карданд. Маҳз ҳамин бӯҳрони эътимод ба Толибон имкон дод, ки дар як муддати кӯтоҳ ба чунин муваффақиятҳои назарраси низомӣ ноил шаванд ва воқеан ба сари қудрат расидани онҳоро дар Афғонистон таъмин кунанд. Бо тавачҷуҳ ба ин, кӯшиши ба харҷ додашудааст, ки дар мақолаи мазкур сабабҳои омилҳои дубора ба қудрат расидани ҳаракати «Толибон» мушаххас ва баррасӣ карда шаванд.

Калидвожаҳо: Афғонистон, ИМА, нерӯҳои байналмилалӣ, ҳукумати Афғонистон, ҳаракати «Толибон», омилҳои дубора ба қудрат расидани «Толибон», ҷомеаи ҷаҳон, мушкilotи «Толибон», дурнамои Афғонистон

Соли 1992 мучоҳидин ҳукумати коммунистии Ҷумҳурии Афғонистонро сарнагун карда ба қудрат расиданд. Набудани иттиҳоди мучоҳидин ва сустии онҳо дар заминаи тақсими қудрат ва идораи кишвар Афғонистонро ба ҷанги дохилии шаҳрвандӣ кашид. Дар чунин шароит гурӯҳи «Толибон» бо ҳадафи хатми ҷанги шаҳрвандӣ ва таъсиси як «низоми ноби исломӣ» арзи ҳастӣ кард. Мардуми аз ҷангу бесарусомонӣ хасташуда аз гурӯҳи «Толибон» пуштибонӣ карданд ва дар натиҷаи дастгирии мардум ин гурӯҳ дар як муддати кӯтоҳ дар соли 1996 Кобулро ишғол намуд ва кишварро «Аморати исломии Афғонистон» эълон кард. Гурӯҳи «Толибон» дар Афғонистон дар байни солҳои 1996-2001 ҳукмронӣ кард. Дастгирии «Толибон» аз гурӯҳҳои ифротгарову террористӣ, тафсири маҳдуди онҳо аз ислом ва иҷрои қонунҳои саҳт дар арсаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ боиси эътироф нашудани онҳо аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ ва кишварҳои минтақа гардид ва ин вазъ боиси ҷаҳраи бекорӣ ва муҳочирати бештари афғонҳо ба кишварҳои хориҷи дуру наздик гардид.

Пас аз ҳодисаҳои 11-уми сентябри соли 2001 дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва пуштибонии ҳукумати «Толибон» аз Ал-Қоида ва раҳбари он Усома Бин Лодин бо далели дифоъи қонунӣ аз Ал-Қоида Иёлоти Муттаҳидаи Амрико алайҳи «Толибон» «Амалиёти озодии шикастнопазир»-ро рӯзи 7 октябр оғоз кард ва дар натиҷа низоми «Толибон» дар Афғонистон суқут кард. Бо дастгирии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва ҷомеаи ҷаҳонӣ «Конференсияи Бонн» баргузор шуд ва дар ин конфронс пояи тартиботи пас аз «Толибон» гузошта шуд. Дар ҷаҳорҷӯбаи қарорҳои конфронси Бонн ҳукумати муваққатӣ (барои шаш моҳ) ташкил шуда, Ҳомид Карзай сардори ҳукумати муваққатӣ таъин гардид. Вазифаи асосии ҳукумати муваққатӣ дар Афғонистон барқарор намудани тартиботи сиёсӣ ҳуқуқӣ буд. Бо ин мақсад парлумони Афғонистон Лоя-Ҷирга даъват карда шуд. Лоя-Ҷирга ҳукумати муваққатино ба ҳукумати интиқолӣ (барои 18 моҳ) иваз кард ва дар ҷаласаи оянда Қонуни асосӣ (Конститутсия)-и Афғонистонро тасдиқ кард. Интиҳобот тибқи Қонуни асосӣ баргузор шуд ва Ҳомид Карзай дар асоси раъйи мардум раисҷумҳури ин кишвар интиҳоб гардид ва порлумони кишвар ба фаъолият шурӯъ кард. Инчунин дар Афғонистон ҳокимияти судӣ, артиш ва пулис ташкил карда шуд, ки дар натиҷа дар ин кишвар як низоми нисбии сиёсӣ- ҳуқуқӣ дар асоси конститутсия ба вучуд омад.

Иёлоти Муттаҳидаи Амрико тахти раҳбарии Ҷорҷ Буш (хурдӣ) «Толибон»-ро як гурӯҳи террористӣ номид ва иҷоза надод, ки ин гурӯҳ дар конфронси Бонн ширкат кунад. Ба далели террорист хонданаш дари музокира бо «Толибон»-ро баста ва бо асирони онҳо дар ҷаҳорҷӯбаи қонунҳои ҷанг сару кор нагирифт. Ин намоиши Иёлоти Муттаҳида боиси интиқоди мардум ва созмонҳои ҳуқуқи башар гардид. «Толибон» пас аз сукути низомашон хомӯш наистоданд ва бо истифода аз найрангҳои мухталиф ҷангро идома доданд. Вақте ки Барак Обама дар Амрико ба қудрат расид, стратегияи Амрико нисбат ба «Толибон» тағйир дод. Дар ин замина Обама тасмим гирифт, ки то соли 2014 нерӯҳои Амрико аз Афғонистон берун кунад. Барак Обама инчунин бо «Толибон» дар бораи табодули асирон гуфтушунид кард ва ба «Толибон» иҷозат дод, ки дар Доха «дафтари сиёсӣ»-и худро кушоянд.

Вақте ки Доналд Трамп дар соли 2016 ба қудрат расид, ӯ роҳи ҳалли хуруҷи нерӯҳои Амрикоро ҷустуҷӯ мекард. Дар ин замина қобили Трамп тасмим гирифт, ки бидуни қайд шарт бо «Толибон» ворида музокира шавад. Амрико барои исботи ҷиддӣ будани худ Залмай Халилзодро (паштуи амрикоӣ) сармузокир ва намоёндаи вижаи Департаменти давлатии ИМА дар раванди сулҳи Афғонистон таъин кард. Халилзод аз Покистон хост, ки Мулло Абдулғанӣ Бародарро озод кунад, то музокироти сулҳро суръат бахшанд. Пас аз ду соли музокира Иёлоти Муттаҳидаи Амрико рӯзи 29 уми

феврари соли 2020 дар ғоибии ҳукумати Афғонистон «Созишномаи Доҳа»-ро бо «Толибон» имзо кард. Дар созишномаи Доҳа «Толибон» ваъда доданд, ки равобитро бо гурӯҳҳои террористӣ, аз ҷумла Ал-Қоида катъ мекунанд. Дар посух Амрико ваъда дод, ки дар тули 14 моҳ аз Афғонистон хориҷ мешавад ва амалиёти ҳавоӣ алайҳи ин гурӯҳро катъ мекунад. Дар тули 14 моҳ гуфтушуниди байни афғонҳо оғоз меёбад ва дар натиҷаи гуфтушунид дар Афғонистон «давлати нави исломӣ» ташкил мешавад.

Дар соли 2021 Ҷо Байден раисати ИМА интихоб гардид ва дар суханронии рӯзи 1 май (рӯзи хуруҷ дар ҷаҳорҷӯбаи Созишномаи Доҳа) ӯ ваъда дод, ки ба Созишномаи Доҳа содиқ мемонад ва то 11 сентябри соли 2021 тамоми нерӯҳояшро аз Афғонистон берун хоҳад кард. Баъди ин суханронӣ «Толибон» ба ҷои музокира бо ҳукумати Афғонистон, ҳамлаҳои худро бештар карданд. Дар пайи ин ҳамлаҳо гурӯҳи «Толибон» аксари манотиқи кишварро ба тасарруфи худ дароварданд ва бо фирори Муҳаммад Ашраф Ғанӣ, раисҷумҳури пешини Афғонистон, «Толибон» дар ҳузури нерӯҳои Амрико дар Афғонистон вориди Кобул шуданд ва боз ҳокимиятро дубора ба даст гирифтанд.

Бо бозгашти «Толибон» ба қудрат саволҳои гуногун ба матраҳ гузошта мешаванд, аз ҷумла: Чаро ҳукумате, ки аз он ҷомеаи байналмилалӣ ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико пуштибонӣ мекард, ба ин гурӯҳ муқовимат карда натавонист ва суқут кард? Қадом омилҳо боиси дубора ба қудрат расидани ин гурӯҳ шуд? Ояндаи Афғонистон бо ба қудрат расидани «Толибон» чӣ гуна хоҳад буд? Дар ин таҳқиқот кӯшиш карда мешавад, ки ба ин саволҳо ҷавоб гардонида шавад ва омилҳои дубора ба қудрат расидани ин гурӯҳи «Толибон» муайян карда шаванд.

Ноқомии тарҳҳои низомии Амрико ва шариконаш дар Афғонистон.

Пас аз суқути низомии «Толибон» бо пуштибонии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва ҷомеаи ҷаҳонӣ, пояи артиши нави миллии Афғонистон гузошта шуд. Аз як тараф Амрико бо далели ҳузури нерӯҳои байналмилалӣ дар Афғонистон, ба ҷои ӯҳдадорӣ умумӣ ҳарбӣ «хизмати ҳарбии шартномавӣ»-ро ҷорӣ кард ва аз тарафи дигар, монеи таъсиси артиши пурзӯр дар Афғонистон гардид. Тибқи нақшаи аввали Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, шумораи артиш ва нерӯҳои амниятӣ Афғонистон набояд аз 70 ҳазор зиёд бошанд ва ба нерӯҳои афғон аслиҳаи замонавӣ ва ҳавопаймоҳои ҷангӣ надоданд [16]. Бо ин миқдор ва сифати нерӯҳои амниятӣ як кишвари кӯҳистонро, чун Афғонистон таъмин кардан ғайриимкон буд. Вақте ки Барак Обама раиси ҳукумати Амрико шуд, ваъда дод, ки то соли 2014 тамоми нерӯҳояшро аз Афғонистон берун мекунад. Обама кӯшиш кард, ки холигии низомиро, ки дар натиҷаи хуруҷи нерӯҳои хориҷӣ аз Афғонистон ба вучуд омадааст, бо ду роҳ ҷуброн кунад. Дар қадами аввал ӯ тасмим гирифт, ки шумори нерӯҳои амниятӣ Афғонистонро афзоиш диҳад. Дар ин бахш тасмим гирифта шуд, ки шумори артиши Афғонистон ба 300 ҳазор нафар афзоиш ёбад. Ба ҷуз аз омодагии ҳарбӣ, ин нерӯҳо бояд ба силоҳҳои кавӣ ва муосир дастрасӣ дошта бошанд.

Нақшаи навбатӣ Амрико доктринаи Петровис буд. Генерали америкой Дэвид Петреус нақшаи пур кардани холигии ҳарбиро, ки баъд аз рафтани кушунҳои хориҷӣ ба вучуд омадааст, тақлиф кард, ки манотиқи он чунин буд: «барои таъмини амниятӣ деҳот, деҳа бояд мусаллаҳ шаванд!». Дар доираи ин нақша онҳое, ки бар зидди Артиши Шуравӣ ва зидди «Толибон» (1994-2001) меҷангиданд ва яроқпартоӣ карда буданд дубора мусаллаҳ гардиданд [11].

Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ҷанги заминӣ худро алайҳи «Толибон» дар соли 2014 хотима дод ва нақшаи худро ба тамрин, таҷҳизот ва пуштибонии ҳавоӣ нерӯҳои афғон коҳиш дод. Дар маркази ин тасмим Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва НАТО теъдоди сарбозони худро аз 140 000 то 14 000 кам карданд. Бо ин тасмимҳо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ҷанги заминиро комилан ба дӯши нерӯҳои афғон гузошт [18]. Азбаски тамоми ҷанги заминӣ бар дӯши нерӯҳои афғон гузошта шуда буд, ҳукумати Афғонистон тасмим гирифт, ки шумораи нерӯҳои маҳаллӣ зиёд шаванд. Дар ҷаҳорҷӯбаи «нақшаи таъсиси

нерӯҳои маҳаллӣ» ба ин нерӯҳо омӯзиши низомӣ дода шуда буд ва онҳо бояд зери чатри вазорати умури дохилӣ фаъолият намоянд. Аммо ҳукумати Афғонистон фармондеҳони маҳаллиро назорат карда наметавонист. Фармондеҳони маҳаллӣ аз набудани маош ва техникаи ҷангӣ аз мардум пул меситониданд, дар баъзе мавридҳо шаъну шарафи одамонро поймол мекарданд. Рафтори хушунатовари нерӯҳои маҳаллӣ бо мардум боиси фосилаи байни мардум ва ҳукумат гардид ва дар натиҷа мардум дар маҳалҳо ба «Толибон» рӯ оварданд. Албатта, ин нуктаро бояд гуфт, ки дар баъзе минтақаҳо нерӯҳои маҳаллӣ дастовардҳо низ доштанд.

Гузашта аз ин, ин нокомӣ дар суҳанони Ҷо Байден инъикос ёфтааст: «Мо натавонистем дар Афғонистон миллат бунёд кунем». Ин аз нокомии тарҳҳои низомии Иёлотҳои Муттаҳида ва шариконаш дар Афғонистон шаҳодат медиҳад. Бо дарназардошти ин ИМА ҳузури худро дар Афғонистон коҳиш ва ҳатто шарикони худро дар Қобул аз созишномаи Доҳа бо «Толибон» огоҳ накард.

Хилофкориҳои Амрико ва ҳукумати Афғонистон дар бунёди артиш.

Тибқи иттилоъи ҳукумати Афғонистон дар солҳои 2008-2014 ҳудуди 45 000 нерӯҳои афғон дар ҷанги зидди «Толибон» ҷони худро аз даст дода, ҳазорон нафар аз сафи нерӯҳои амниятӣ хорич шудаанд [3]. Ҳамчунин, манобеъи мухталиф мақомоти давлатии Афғонистон ва Амрико дар дурӯғӣ дар бораи теъдоди нерӯҳои афғон муттаҳам мекунанд. Ҳукумати Афғонистон ва мақомоти амрикоӣ теъдоди нерӯҳои афғонро 350 000 нафар хабар доданд. Ин дар ҳолат, ки ин рақам дар хорич вучуд надошт ва мақомоти Афғонистон ба далели дарёфти маблағҳо аз Амрико, ин рақамро номбар мекард. Ба гуфтаи бархе аз мақомоти амниятии Афғонистон шумори нерӯҳои афғон на бештар аз 150 000 сарбозро ташкил медед, ки 20 дарсади онҳо шояд аз мувофиқи иродаи кавии ҷангӣ доштанд. Бархе аз мақомоти Афғонистон, аз ҷумла Холид Поянда, вазири молияи ҳукумати Ашраф Ғанӣ, шумори артиши Афғонистонро беш аз 100 ҳазор нафар намедонад. Холид Поянда мегӯяд, ки мақомоти Афғонистон ба далели гирифтани пул аз Амрико ин рақамро 350 ҳазор нафар нишон дода буданд [16].

Дар баробари теъдоди кам будани нерӯҳои амниятӣ дар ҷанги зидди «Толибон», инчунин онҳо рӯҳияи кавии ҷангӣ надоштанд. Аксари онҳое, ки дар сафи нерӯҳои амниятии Афғонистон буданд, ба ҷои содиқ будан ба Ватан хидмати харбиرو кори даромадноке медонистанд. Аммо «Толибон» ҷанги худро «Ҷиҳод» ва ҷангиёни худро муҷоҳид номиданд, яъне ҷангиёни толиб на барои пулу имтиёзҳои моддӣ, балки барои андеша ва идеология мечангиданд. Аз нигоҳи рӯҳияи ҷангӣ, ҷангчӯёни «Толибон» дар муқоиса бо нерӯҳои низомии афғон дар мавқеи бартар қарор доштанд [31].

Сиёсати нодурусти давлатиро пеш гирифтани Карзай ва Ғанӣ алайҳи «Толибон», манбаи даромад ва сиёсӣ шудани нерӯҳои амниятии Афғонистон аз ҷониби мақомоти давлатӣ, мавқеъ пайдо кардани фасоди густурда дар артиш ва қатъи амалиёти ҳавоии нерӯҳои Амрико алайҳи «Толибон» ба рӯҳияи аскарони афғон таъсири манфӣ расониданд. Фрэнк Ван Хиппел, мақомдори собиқи Қасри Сафеди Амрико ва устоди Донишгоҳи Принстон мегӯяд: «Артиши Афғонистон бештар аз ҳукумати худ ба нерӯҳои низомии НАТО эътимод дошт. Нерӯҳои низомии НАТО ҳудуди 100 000 сарбози худро аз Афғонистон ихроҷ карда буданд, аммо тақрибан 20 000 халабон ҳамчунон техникҳои ниҳони таъмир, нигоҳдорӣ ва амниятӣ сафоратхонаҳо ва иншооти стратегӣ аз нерӯҳои ҳавоии Афғонистон пуштибонӣ мекарданд. Вақте ки ин сохтори химоятӣ хорич шуд, артиши Афғонистон эътимоди худро ба ҷанг аз даст дод» [16].

Афғонистон бинобар табиати куҳсораш барои ҷанги партизанӣ мувофиқ аст. Барои таъмини амниятӣ чунин кишвар сифати артиш аз миқдори он муҳимтар аст. Ба ибораи дигар, аз доштани нерӯҳои сердаромад дида, нерӯҳои хурди бо аслиҳаи муосир мучахҳаз ва доштани нерӯи ҳавоии қавӣ нисбатан бештар дар таъмини амниятӣ Афғонистон мусоидат мекард. Дар 20 сол ҳузури Нерӯҳои байналмилалӣ, аз як тараф, Иёлотҳои Муттаҳидаи Амрико аз як артиши пурқуввате, ки бо силоҳҳои пешрафта ва муосир мучахҳаз шудааст, пешгирӣ карда, аз тарафи дигар, бо қорбурди низомии

ихтиёри хариб (хизмат бар ивази пул) ба таъсиси артиши пурзур ва ватандуст монех шудааст. Тибки далелҳои овардашуда, артиши Афғонистон ба ҳамлаҳои «Толибон» муқовимат карда натавонист ва дар натиҷа ҷангиёни «Толибон» дар Афғонистон бартарӣ пайдо карданд.

Талафоти инсонӣ ва харочоти бузурги молии беҳадафна дар ҷанг.

Тибки таҳқиқоти Пажӯҳишгоҳи Уотсон ва Донишгоҳи Брауни иёлоти Род-Айленди Амрико, дар ҷанги Афғонистон пас аз 11 сентябр 2001 6 триллион доллар харч гардидааст. Дар ин муддат 800 ҳазор кас ҳалок гардид ва дар таърихи Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ҷанг дар Афғонистон тулонитарин ҷанг аст ва Амрико дар ин ҷанг худуди як триллион доллар масраф кардааст [5]. Илова бар харочоти бузурги иқтисодӣ, дар ҷанги Афғонистон 2400 сарбози амрикоӣ кушта ва 20589 нафар мачруҳ шудаанд. Аз ҷумла аз ҷониби сарбозони амрикоӣ ва НАТО, 62 ҳазору 124 нерӯҳои афғон ва ҳазорон мардуми бегуноҳ кушта шудаанд [2].

Соли 2019 рӯзномаи Washington Post гузориши 2000 саҳифагиро нашр кард, ки дорой асноди маҳрамона дар бораи ҷанг дар Афғонистон аст. Дар асноди зикршуда бештари мақомоти амрикоӣ эътироф кардаанд, ки дар ҷанги Афғонистон шикаст хӯрдаанд ва сабаби бохти ҷангро дар додани маълумоти бардурӯғ ба мардуми Амрико медонанд. Ин дурӯғҳои мансабдорони амрикоӣ дар мавриди харочоти иқтисодии ҷанг дар Афғонистон буд [2]. Пас аз муддати тулонӣ, мақомоти Амрико ва мардуми Амрико ба саволҳои зерин ҷавоб ҷустуҷӯ карданд: Мо бо харчи миллиардҳо доллар ва куштани даҳҳо ҳазор сарбоз дар ҷанги Афғонистон ба чӣ ноил шудем? Ин ҷангро чӣ гуна бояд хотима дод?

Вақте ки Доналд Трамп ба унвони раисҷумҳури Амрико интиҳоб шуд, ӯ ба мардуми Амрико ваъда дод, ки тулонитарин ҷанг дар таърихи Амрико хотима медиҳад. Аз нигоҳи Трамп, ҷанг дар Афғонистон барои Амрико як ҷанги аблаҳона буд ва ҳеҷ ғоидаи иқтисодие надошт. Трамп як соҳибкор буд ва ба масъалаҳо аз нуқтаи назари иқтисодӣ ва тичоратӣ назар мекард. Худи Трамп дар як суханронӣ чунин гуфтааст: «Замоне ҷанги Афғонистон Иттифоқи Шуравиро ба Россия табдил дод, агар мо ба ин ҷанг хотима надихем, он Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ба Амрико табдил медиҳад» [25]. Трамп ба харочоти иқтисодии ҷанг дар Афғонистон ва чӣ гуна ҷанг дар Афғонистон Артиши Сурхи Шуравиро ба зону зада, яке аз сабабҳои пош хурдани он гардида буд, ишора намудааст.

Иқтисод яке аз параметрҳои асосии кудрат аст ва дар замоне, ки мо дар он зиндагӣ дорем, кудрат ва иқтисод барои ҳамдигар заруранд. Амрико ба ҷои он, ки аз ҷанги Афғонистон ғоидаи иқтисодӣ ба даст орад, дар ҷанг миллиардҳо доллар сарф кард ва ин харочот воқуниши андозсупорандагони амрикоиро ба бор овард. Дар ҷанги Афғонистон на танҳо Амрико ва шаҳрвандонаш зарар диданд, балки ҳар кишваре, ки дар ҷанги Афғонистон ширкат дошт, зарар дид. Пас аз хуруҷи нерӯҳои Амрико, раисҷумҳур Ҷо Байден ошкор кард, ки Амрико ҳар ҳафта дар ҷанги Афғонистон 300 миллион доллар масраф мекардааст [9]. Амрико бо далели истифода аз молиёти ҷанг ва поймол кардани ҳуқуқи башар зери фишори шаҳрвандон ва афкори ҷаҳон қарор гирифт. Ба ин далел ӯ ба ҷои ғарқ шудан дар ботлоқи Афғонистон тасмим гирифт, ки бо «Толибон» паймон бибандад ва ҳатто аз бозгашти «Толибон» ба кудрат розӣ шавад. Ҳадафи Амрико ин буд, ки ба тулонитарин ҷанги худ дар Афғонистон бо ҳар роҳе, ки имконпазир аст, хотима диҳад.

Қаъ нагардидани манобеи молии «Толибон» ва ситезақории сарбозони амрикоӣ дар Афғонистон.

Амрико дар ҷанги зидди «Толибон» бештар ба куштор ва боздошти ҷангиёни гурӯҳи «Толибон» истодагӣ карда, дар баробари манобеи молии он тадбирҳои ҷиддӣ нагирифтааст. Дар робита ба мубориза бо манобеи молии «Толибон», назари Амрико ва ҳукумати Афғонистон гуногун буд. Бар иловаи пуштибонии хориҷӣ, «Толибон» аз кочоки маводи муҳаддир миллионҳо доллар ба даст оварда, бо ин пул муҳарриқи

мошини чангии худро гарм нигоҳ доштанд [23]. Яке аз сабабҳои хузури Амрико дар Афғонистон мубориза бо парвариш, тавлид ва қочоқи маводи мухаддир буд, аммо Афғонистон аз лиҳози кишт ва тавлиду қочоқи маводи мухаддир дар садри кишварҳои ҷаҳон қарор дошт. Аксари манобеъ дар бораи парвариш ва тавлиду қочоқи маводи мухаддир дар манотиқи таҳти нуфузи «Толибон» нақл мекунанд. Дабири кулли Созмони Милали Муттаҳид дар суҳанронии худ дар нишастии Созмони Ҳамкорихои Шанхай дар соли 2019 оид ба «Толибон» чунин иброз кард: «Пулхое, ки онҳо аз қочоқи маводи мухаддир ба даст меоранд, тавонмандии чангии онҳоро тақвият медиҳад. Барои заъиф кардани ин гурӯҳ кишварҳои минтақаро зарур аст, ки алайҳи тичорати маводи мухаддир муштарақ амал кунанд [13].

Илова бар тичорати маводи мухаддир бархе аз кишварҳои аъзои Нерӯҳои байналмиллалӣ ба ин гурӯҳ барои ҳамла накардан алайҳи сарбозони онҳо ба «Толибон» фида пардохт кардаанд. Мувофиқи маълумоте, ки WikiLeaks нашр кардааст, ҳукумати Итолиё ба «Толибон» пул додааст, ки ба нерӯҳои он ҳамла накунанд [6]. Инчунин, «Толибон» аз мардуми тобеи худ закот ва ушр ҷамъ мекардаанд ва аз гузариши мошинҳо андоз меситондаанд. Ба ҷуз ин, «Толибон» аз истифодаи минаҳои Афғонистон даромади калон низ доштаанд. Аз замони чанги байни Иттиҳоди Шуравӣ ва Мучоҳидин дар Афғонистон аслиҳаи зиёде мавҷуд буд ва ҳукумати Афғонистон то ҳол онро назорат намекунад ва он ба тичорати ин гурӯҳ табдил гардидааст. Ба ин далел Афғонистон ба маркази қочоқи силоҳ табдил ёфтааст. Бо мавҷудияти пул дар Афғонистон хариди ҳар навъ силоҳ осон шуд ва «Толибон» даромади худро барои харидани силоҳ ва таҳкими соҳибхитиёрии худ истифода мекарданд.

Дар раванди чанг ИМА ба иштибоҳхое роҳ додааст, ки аз он «Толибон» ҳамчун ғизои табиғотии зидди ИМА ва ҳукумати пуштибони он барои ҷалби сарбозон истифода кардаанд. Аз ҷумлаи ин иштибоҳҳо кушта шудани одамони бегуноҳ, даҳлат ба ҳаёт ва ҳарामी шахсии мардум, беэҳтиромӣ кардани сарбозони амрикоӣ ба муқаддасоти мардуми Афғонистон буданд (ҳарчанд Амрико баъдан дарк кард ва кӯшиш кард, ки иштибоҳоти худро такрор накунад). Масалан, соли 2012 сарбозони амрикоӣ дар пойгоҳи ҳавоии Бағром саҳифаҳои Куръони Каримро сӯзонданд. Пас аз ин ходиса мардум дар саросари кишвар ба тазохуроти зидди Амрико шуруъ карданд, ки дар натиҷа 35 нафар ҷони худро аз даст доданд. Раиси ҳукумати онвақтаи ИМА Барак Обама аз мардум ва ҳукумати Афғонистон узр хоста буд. Чунин ходисаҳо борҳо такрор мешуданд. Ҳамчунин, дар замони чанг сарбозони амрикоӣ ба занони афғон тачовуз карданд, ин амал дар фарҳанги Афғонистон як амали зишт маҳсуб мешавад [10]. Дар стратегияи чангии ИМА куштани 5 ғайринизомӣ дар ҳолатҳои зарурӣ барои куштани як чангҷӯи «Толибон» ва Ал-Қоида ҷоиз буд [23]. Амрико борҳо бо баҳонаи нест кардани террористон мардуми осоиштаро зерӣ ҳадаф қарор додааст. Баъзан нерӯҳои амнияти Афғонистон низ ҳадафи ҳамла қарор гирифтаанд. Куштори мардуми осоишта дар ҷараёни чанг боиси хашми ҳукумат ва мардуми Афғонистон шудааст. «Толибон» аз иштибоҳҳои сарбозони амрикоӣ истифода карда, тафаккури мардуми Афғонистонро тағйир доданд ва дар натиҷа як қисми мардуми Афғонистонро ба қонунӣ будани чанги худ алайҳи Амрико ва ҳукумате, ки аз он пуштибонӣ мекунад, қонеъ карданд. Дар натиҷаи табиғоти худ «Толибон» пуштибонии мардуми деҳоти Афғонистонро пайдо карда, бо ин гуна дастгирӣ мавқеъи худро рӯз аз рӯз мустаҳкамтар менамуданд.

Фасоди густурда ва таассуби этникӣ дар ҳукумат ва идораҳои давлатии Афғонистон.

Ҳукумате, ки бо дастгирии ҷомеаи ҷаҳонӣ ва Амрико ташкил шудааст, дар баробари набуди ҳадамоти амният, тандурустӣ, маориф ва шуғли аҳоли на танҳо бо фасод дар ниҳодҳои давлатӣ мубориза намебарданд, балки худ он манбаи фасод буд. Ҳомид Карзай, раисҷумҳури собиқи Афғонистон боре гуфта буд: «Агар ришва бигиред, пулро ба хорич интиқол надихед» [30]. Ба қавли Саъдӣ «Агар зи боғи раъият малик хӯрад себе, Бароваранд ғулумони ӯ дарахт аз бех». Вақте раисҷумҳури кишвар ришвагириро як амали маъмулӣ мегардонад, аз зердастонаш чиро интизор шудан лозим

аст? Аз ин сабаб кӯмакҳои башардӯстонае, ки ба мардуми Афғонистон расонида мешаванд, дуруст тақсим ва истеъмоли намегардиданд. Масъулини ҳукумат бо ҳамкориҳои донорҳои хориҷӣ пулро, ки ба мардуми камбизоати Афғонистон бояд дода мешуд, ба хориҷи кишвар интиқол дода, ба суратҳисоби онҳо дар банкҳои хориҷӣ зам мегардид. Дар феҳристи кишварҳои фасодзадаи ҷаҳон Афғонистон дар ҷои аввал буд.

Фасод дар ниҳодҳои додгоҳии кишвар ба авҷи аъло расида буд. Шаҳрвандони Афғонистон ба далели фасод дар ниҳодҳои додгоҳӣ бахсҳои худро дар додгоҳҳои шариятии «Толибон» ҳал мекарданд. Масалан, даъвое, ки арзиши моддии як миллион афғонро дошт. Мардум барои гирифтани ҳуқуқи худ ҳамон қадар ришва меоданд, вале ҳаққи худро намегирифтанд. Дар баъзе даъвоҳо, агарчи суд ба манфиати шахси ҳақбуда ҳукм бароварда бошад ҳам, масъулини ҳукумат қудрати татбиқ ва барқарор кардани ҳуқуқро надоштанд. «Толибон» ин гуна даъвоҳоро зуд ҳал мекарданд ва қарорҳои додгоҳии худро ҳарчи зудтар иҷро мекарданд.

Дар баробари фасод сатҳи бекорӣ аз 50% боло ва сатҳи саводнокӣ (хондан ва навиштан) аз 40% камтар буд [33]. Ба миллиардҳо доллари кӯмак нигоҳ накарда, нисфи мардуми Афғонистон зери ҳатти факр умр ба сар мебарданд ва аксари бекорон ҷавонон буданд. Дар Афғонистон пеш аз таҷҳизонидани хоҷагии кишлоқ дар донишгоҳҳои Афғонистон курсҳои ҳозиразамони хоҷагии кишлоқ таълим дода мешуданд. Аз сабаби набудани асбобҳои ҳозиразамони истеҳсолот ҷавонон бекор мемонданд. Бо вучуди ин, қавмпарастӣ дар идораҳои давлатӣ дар он вақт ба авҷи худ расида буд. Ҳар гоҳ шахсе раиси як муассиса мешуд, кӯшиш мекард, ки аз қавми худаш одамонро ба кор гирад. Теъдоди ҷавононе, ки бо вучуди гирифтани диплом бо омилӣ ҷойдошта ба кор гирифта нашуданд, аз ҳасад ва қасос ба сафи «Толибон» пайвастанд.

Вақте ки ҳукумат хидматҳои одиро ба миллат таъмин намекунад, гурӯҳе бо номи роҳбар ва мансабдорони ҳукумат пулҳои ёриро ба хориҷ интиқол медиҳанд ва ба хушомадгӯёнашон тақсим мекунанд, дар чунин вазъият мардум ба ҳукумати сояфкан, яъне «Толибон» муроҷиат карданд. Яъне, бо далели фасоди ҳокимони Афғонистон кӯмакҳои хориҷӣ барои рафъи камбизоатӣ, таъсиси ҷойҳои нави корӣ, фароҳам овардани шароити таҳсил истифода намешавад, мардум огоҳона ва ё бешуурона ба сӯи «Толибон» рӯ меоранд. Фасод дар ҳукумати Афғонистон омилӣ аслии ба қудрат расидани «Толибон» буд. Фасод мисли термит ҳукумати Афғонистонро заъиф кард ва боиси сукути ин низом гардид.

Ба инбат нагирифтани воқеият ва ташкили ҳукуматҳои ғайриқонунии дар Афғонистон.

Назми ҳуқуқӣ ва сиёсӣ, ки дар конфронси Бонн ва дар асоси сарқонуни Афғонистон ташаккул ёфт, бо воқеияти аслии ҷамъияти Афғонистон мувофиқ набуд. Ба ин маъно, ки ба ҷои ҳалли мушкилоти Афғонистон, боиси бӯҳрони сиёсӣ дар кишвар шуд. Тибқи сарқонуни Афғонистон президент ба ҳайси Сарфармондеҳи Қувваҳои Мусаллаҳ ва роҳбари ҳукумат дар шоҳаҳои иҷроия, қонунгузорӣ ва судӣ салоҳият дорад, аммо ноиби президент, ки ба мисли президент бо раъӣ мардум интихоб мешуд, ҳеҷ гуна салоҳияти дар қонун муайяншударо надошт. Дар баробари ноиби президент низоми Афғонистон монетӣ пайдоиши ҳизбҳои қудратманд мегардид. Дар натиҷа, дар сурати набудани ҳизбҳои қудратманд парламент натавонист як қудрати муқовиматӣ ба ҳокимияти иҷроияро ташкил намояд. Парлумон, ки бояд ҷашму гӯши низом бошад, ба ҷои ҷилавгирӣ аз фасоди ҳукумати худ, дар фасоди ҳукумат шарик буд.

Афғонистон кишвари сермиллат аст, ки дар он ҳеҷ як гурӯҳи этникӣ аксарияти мутлақро ташкил намедиҳад. Ба ибораи дигар, бар асоси равандҳои демократӣ ҳеҷ як миллат наметавонад ба танҳои қудратро ба даст орад. Аз ҳамин сабаб ба онҳо лозим омад, ки бо пешвоён ва ҳизбҳои намояндагони дигар миллатҳо иттифоқ банданд. Мувофиқи низоме, ки намояндаи онвақта ва сафири Амрико Залмай Халилзод дар меҳвари конститутсияи Афғонистон таъсис дода буд, раиси ҳукумат бояд паштун ва муовинони ӯ аз миллатҳои дигар бошанд. Аммо хусусияти рамзии нақши муовинони

президент ва вогузор нашудани салоҳияти сарвари давлат ба муовинони президент боиси ноустувории сиёсӣ гардид, зеро ҳар як ноиби президент, ки аз ҷониби мардум интихоб мешуд, аз нигоҳи сиёсӣ як миллатро нишон меод ва ин вазъ боиси бӯҳрони сиёсӣ дар кишвар гардида буд. Масалан, Ашраф Ғанӣ ба Дӯстум салоҳияти кофӣ дар пешбурди умури давлатдорӣ намодааст ва ин рафтори Ғанӣ боис шудааст, ки ҷонибдорони Дӯстум аз ҳукумат дилсард гарданд. Хулоса, низоми сиёсии пасошӯравӣ ва пас аз «Толибон» дар Афғонистон натавонистааст тамоми гурӯҳҳои қавмӣ ва сиёсиро зеро чатри ҳукумат гирдоварӣ кунад ва бархе аз гурӯҳҳои қавмӣ ва сиёсӣ дар ҳоле, ки мавҷудияти худро дар ҳукумат надида буданд, ҳукуматро аз байн бурданд. Ба далели натавонӣ ва ноқомии сиёсӣ дар Афғонистон, ҳатто ин тамоюл низ ба марзи ҳимоят аз «Толибон» оварда мерасонад.

Яке аз ҳолатҳои дигаре, ки қонуниятҳои ҳукумати Афғонистонро заъиф кардааст, баргузориҳои интихоботи тақаллубӣ буд, ки дар натиҷа ҳукуматҳои ғайриқонунӣ таъсис дода шуданд. Интихобот дар соли 2009 баргузор шуд ва Комиссияи мустақили интихобот Ҳомид Карзайро баранда эълон кард. Аммо рақибҳои аслии Ҳомиди Карзай, доктор Абдуллоҳ Абдуллоҳ натиҷаи интихоботро напазируфт ва бо фишори ҷомеаи ҷаҳонӣ Комиссияи интихобот тақаллуб дар интихоботро пазируфт ва баргузориҳои дубораи интихоботро эълон кард. Доктор Абдуллоҳ ба далели истеъфо наодани раиси комиссия (баъзе манобеъ мегӯянд, ки доктор Абдуллоҳ дар ивази пул ба нафъи Ҳомиди Карзай истеъфо додааст) интихоботро таҳрим кард ва бо пуштибонии ҷомеаи ҷаҳонӣ Комиссияи интихобот Карзайро барандаи интихобот эълон кард [21]. Агар номзади пешбаранда дар даври дуюм иштирок накунад, тақдирҳои интихобот ҷӣ мешавад, конституция инро пешбинӣ накардааст. Гарчанд Комиссияи интихоботӣ бо дастгирии беруна конституцияро шарҳ дода ва Карзайро президент эълон кард, аммо хуруҷи Комиссияи интихоботӣ дар асоси фишори беруна қонуниятҳои ҳукумати Карзайро ба ҷолиш овард.

Дар интихоботи президентии соли 2014 ҳеҷ номзад дар даври аввал натавонист панҷоҳу як овоз ба даст орад. Мувофиқи сарқонун даври дуюми интихобот барпо гардид. Дар даври дуввуми интихоботи ду номзад - рақибони пешин Муҳаммад Ашраф Ғанӣ Аҳмадзай ва Абдулло Абдулло рақобат намуданд. Комиссияи мустақили интихоботӣ дар натиҷаи муқаддамотии худ Муҳаммад Ашраф Ғаниро барандаи интихобот эълон кард. Абдулло Абдулло ба далели тақаллуби густарда дар интихобот натиҷаи интихоботро напазируфт. Мамлакат дар арафаи ҷанги шаҳрвандӣ буд, ки тарафдорони асосии ҳукумати Афғонистон - ИМА ҳамин тавр рафтор кард. Ҷон Керрӣ, вазири умури хориҷии Амрико, бо миёнҷигарии миёни ду номзад ба бӯҳрони сиёсӣ муваққатан хотима гузошт. Ҷон Керрӣ аз раъйи мардум ва муқаррароти Қонуни асосӣ даст кашид ва бо истифода аз қудрат ва нуфузи Амрико «ҳукумат ва хушунати миллӣ»-ро бар сари мардуми Афғонистон таҳмил кард [29].

Тибқи нақшаи Ҷон Керрӣ Муҳаммад Ашраф Ғанӣ раисҷумҳур ва Абдуллоҳ Абдуллоҳ раиси иҷроияи ин кишвар таъйин шуданд. Вазоратҳо бошанд, дар байни ду номзад баробар тақсим карда шуданд. Азбаски ҳам Ғанӣ ва ҳам Абдуллоҳ қудрати иҷроия доштанд ва конституцияи Афғонистон дар таъсиси ҳукумати ваҳдати миллӣ ҷудо шуда буд, дар баҳсҳои сиёсӣ Ғанӣ ба Қонуни асосӣ ва Абдуллоҳ Абдуллоҳ ба матни созишномаи сиёсӣ ба далели пуштибонии конституционии салоҳиятҳои президент таъя мекард [29]. Дар интихоботи соли 2019 низ ҳамин сценария такрор шуд ва ҳукумат на бар асоси раъйи мардум, балки бо фишор ва миёнравии Амрико ташкил карда шуд. Бар асоси тавофуқномаи ҳосилшуда Муҳаммад Ашраф Ғанӣ раиси ҳукумат ва Абдуллоҳ Абдуллоҳ раиси Шурои олии оштии миллӣ интихоб шуданд [21].

Дар асл ҳукумат ва хушунати миллӣ, ки бар хилофи конституция ва иродаи мардум бо фишори Амрико барпо гардида буд, ҳеҷ заминаи ҳуқуқӣ надошт. Аз тарафи дигар, ҳукумати ваҳдати миллӣ ваъдаҳои ба мардум додашро иҷро накард ва бо сиёсӣ кардани ниҳодҳои амниятӣ (вазоратҳои соҳаҳои амниятӣ аз ду нафар супориш

мегирифтанд, зеро як вазир аз тарафи як нафар ва вазири дигар аз тарафи нафари дигар таъин мешуд) ба решаи ҳукумат зарба зад. «Толибон» қонуниятҳои ҳукуматро зеро суол бурда, бо ин ҳукумат ба таври қиддӣ музокира накарданд, зеро ҳукумат на бо раъйи мардум, балки аз ҷониби Иёлоти Муттаҳида таъсис ёфтааст. Набудани заминаи ҳуқуқӣ ва сиёсии ҳукумат яке аз омилҳои бунёдии бозгашти «Толибон» ба қудрат гардидааст.

Мутобиқгардонии тактикаи ҷангӣ ва сиёсати этникии худро тағйир додани «Толибон» дар Афғонистон.

Ҳарчанд низомии «Толибон» дар соли 2001 сукут кард, ин гурӯҳ бо сухан ва фаъолиятҳои худ ҳузури худро дар Афғонистон зинда нигоҳ дошт. Дар ин мавзӯ ба далели ҷуғрофӣ кӯхистонии Афғонистон гурӯҳи «Толибон» ба ҷанги партизанӣ рӯ оварда, аз усули «бизан ва фирор кун» истифода кардаанд. «Толибон» дар меҳвари ин тактикаи ҷангӣ аз минагузорӣ дар қанори роҳ, қатли мансабдорони давлатӣ ва ҳамлаҳои маргталабона истифода мекарданд. Дар натиҷаи ин ҳамлаҳо «Толибон» ба нерӯҳои хориҷӣ ва афғон талафоти зиёде додаанд. «Толибон» дар фасли баҳор, тобистон ва тирамоҳ ҷангҳои худро алайҳи нерӯҳои амнияти Афғонистон ва хориҷа шадидтар карда, дар фасли зимистон ба ҷалб, омӯзиш ва мучаҳҳаз кардани нерӯҳои худ машғул буданд [12].

Пас аз сукути «Толибон» дар соли 2001 бо дастгирӣ ва фишори Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва ҷомеаи ҷаҳонӣ Афғонистон дар асоси арзишҳои демократияи либералӣ ташаккул ва рушд ёфт. Интиқоли қудрат дар асоси арзишҳои демократия, яъне мардумсолорӣ, озодии баён ва васоити ахбори омма, ҳуқуқи инсон ва ҳуқуқи замон, фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ ва ниҳодҳои шахрвандӣ сураи мегирифт ва «Толибон» ин арзишҳоро ҳамчун василае, барои расидан ба ҳадафҳои худ бидуни эътиқод истифода карданд. «Толибон» бо истифода аз озодии матбуот, аз як тараф амалиёти худро ба мардуми Афғонистон ва ҷаҳон ҳамчун як намоиши қудрат нишон медоданд ва аз тарафи дигар, ҷиноятҳои, ки нерӯҳои хориҷӣ алайҳи мардуми бегуноҳ дар ҷараёни амалиёти худ анҷом додаанд, барои ҷолиш ба қонуниятҳои ҳузури нерӯҳои хориҷӣ истифода мекарданд.

Аз нигоҳи суханронӣ, «Толибон» ҳузури нерӯҳои хориҷиро ғосиб дониста, ҷанги худро алайҳи нерӯҳои хориҷӣ ва ҳукумати таҳти Ҷомияти Амрико «ҷиҳод» эълон карданд. Бархе аз мардуми Афғонистон зеро таъсири таблиғоти ин гурӯҳ афтада, аз онҳо пуштибонӣ мекарданд. «Толибон» дар ҳар музокира ва платформа ҳуруқи нерӯҳои хориҷӣ ва таъсири «давлати исломии пок»-ро хати сурхи худ медонистанд. Аз нигоҳи «Толибон» ҳукумати Афғонистон қудрати чунин тасмиро надорад ва ба ин далел ҳеч гоҳ бо ҳукумати Афғонистон қиддӣ музокира накарданд [19].

Илова ба тактикаи ҷанг «Толибон» сиёсати этникии худро тағйир дода, ҷангро дар саросари кишвар паҳн карданд. Дар аввал «Толибон» дар афкори умум чунин вонамуд мекарданд, ки «Толибон» аз мардуми паштун иборат аст, зеро тамоми сарварон ва саркардаҳои низомии ин гурӯҳ паштунҳо буданд. Баъдан ба далели дар саросари кишвар густариш ёфтани ва аз Ҷануб ба Шимол гузаштани ҷанг тасмим гирифтанд, ки аз мардуми маҳаллӣ фармондеҳи ҷанг ва дар сатҳи роҳбарӣ аз дигар қавмҳо нафаронро истифода баранд ё ба қор гиранд. Аз ин найранг истифода бурда, узбеку туркману тоҷикро ба сафи худ гирифтанд. Дар натиҷаи ин ҷалб, «Толибон» майдони соҳибхитӣ худро васеъ ва ҳузури худро мустаҳкам карданд. Масалан, «Толибон» бо ҷалби тоҷикони Бадахшон ин вилоятро борҳо паҳн карданд, ҳарчанд аксари сокинони ин вилоят низ тоҷиканд. Пас аз ба сари қудрат расидан «Толибон» Қорӣ Фасиҳуддинро (бадахшонӣ тоҷик) сардори артиш таъин карданд [24].

«Толибон» бо сухан, амалиёт, тағйири сиёсати қавм ва татбиқи қонунҳо дар ҷойи ҳукмронии худ ҳузури худро дар Афғонистон таъсис дода, ҳар рӯз доираҳои ҳукмронии худро васеъ мекарданд. Дар натиҷа, онҳо барои дубора ба даст овардани қудрат дар Афғонистон заминаҳои мусоид фароҳам оварданд.

Дастгирии кишварҳои минтақа аз «Толибон» ва сиёсати духӯраро пеш гирифтани онҳо.

Соли 2014 дар Ховари Миёна Давлати Исломии Ироку Шом (ДИИШ) пайдо шуд. Дар асоси идеологияи хилофат ДИИШ сиёсати тачовузкорона пеш гирифт. Ба ибораи дигар ДИИШ тамоми кишварҳои исломиро сарзамини ислом «Дорул-ислом» ва халифаашро раҳбари кулли мусалмонони ҷаҳон медонист. ДИИШ ҳар кишвари исломиро вилояти худ дониста, волии худро таъин мекард. Дар ин бахш ДИИШ аз унвони таърихӣ Хуросон истифода кардааст, яъне Эрон, Афғонистон, Покистон, кишварҳои Осиёи Марказӣ ва бахше аз Чинро «вилояти Хуросон» номид ва дар соли 2015 бахши Хуросонро ғайбӣ кард. Ҳофиз Саид, раҳбари толибони Покистон, аввалин нафар буд, ки парчами ДИИШ-ро дар Афғонистон барафрохт ва раиси бахши Хуросон таъин шуд [26].

Бо таваҷҷуҳ ба қудрати молии ДИИШ, эълони марги Мулло Муҳаммад Умар, раҳбари «Толибон» пас аз 2 соли маҳфӣ нигоҳ доштан сабаб шуд, ки бархе аз раҳбарон ва фармондеҳони «Толибон», аз ҷумла Абдурауф Ҳодим ба Абубакри Бағдоӣ, раҳбари ДИИШ байъат кунанд. Аммо раҳбарони «Толибон» ДИИШ-ро таҳдид арзёбӣ карданд ва ба ДИИШ байъат накарданд. Он вақт ҷангҷӯёни «Толибон» ва ДИИШ дар манотиқи дурдасти Афғонистон амал карда, ин ду гурӯҳ якдигарро таҳдид мекарданд [7].

Пас аз ҳодисаи 11-уми сентябр Русия, Чин ва Эрон аз ҷанги ИМА ва НАТО барои сарқӯб кардани Ал-Қоида ва «Толибон» пуштибонӣ карданд. Масалан, Русия ба таъсиси пойгоҳҳои низомии Амрико дар Қирғизистону Узбакистон монеъ нашуд. Ҳатто пас аз шикасти Ал-Қоида ва «Толибон», Амрико Афғонистонро тарк накард. Идомаи ҳузури Амрико дар Афғонистон боиси нигаронии Эрон, Русия ва Чин гардид. Амрико вуруди худро ба Афғонистон ҳамчун мубориза бо терроризм ва ифротгарой эълон карда буд. Аммо ин ҳузур на танҳо боиси аз байн нарафтани терроризму ифротгарой шуд, балки боиси афзоиши он гардид. Масалан, дар соли 2001 Ал-Қоида танҳо дар Афғонистон ғайбӣ буд, тибқи маълумоти ниҳодҳои амниятии ҳукумати собиқӣ Афғонистон, дар Афғонистон 21 гурӯҳи террористӣ ғайбӣ буданд [27]. Бо ҳузури нерӯҳои хоричӣ, ғайбияти ҳамаи ин гурӯҳҳои террористӣ, аз ҷумла бахши Хуросони ДИИШ моёи нигаронии аксари кишварҳои минтақа шуда буданд.

Афғонистон барои ДИИШ муҳим буд, зеро ДИИШ бо тасарруф дар Афғонистон метавонад ба осонӣ воридаи кишварҳои Осиёи Марказӣ, Русия, Чин ва Эрон шавад. Пас аз соли 2014 артиши Афғонистон дар ҷанг бо «Толибон» қарор дошт ва хангоме, ки ДИИШ ба ғайбият шуруъ кард, артиши Афғонистон кодир ба ҷанги дучониба набуд. Илова бар ин, Русия, Чин ва Эрон бар ин назаранд, ки кишварҳое, ки дар Афғонистон ҳузури низомӣ доранд, ДИИШ-ро васеъ кардаанд, то кишварҳои минтақаро ноором созанд. Масалан, Эрон ва Русия борҳо кишварҳои хоричиро, ки дар Афғонистон ҳузури низомӣ доранд, ба ғайбият аз ДИИШ муттаҳам карда буданд [1].

Ғайбияти бахши Хуросони ДИИШ дар Афғонистон хатари ҷиддӣ ба тамомияти арзӣ ва амнияти миллии кишварҳое чун Эрон, Русия, Чин ва кишварҳои Осиёи Марказӣ буд. Кишварҳои минтақа бо далели вобастагии ҳукумати Афғонистон аз Амрико ва НАТО аз «Толибон» ғайбият намуда, кӯшиш намудаанд, ки дар ҳамкорӣ бо онҳо марзубуми худро дифоъ кунанд.

«Толибон» аз дидгоҳи Русия, Чин ва Эрон ҳам аз назари ақида ва ҳам аз лиҳози ғайбият бо ДИИШ даргиранд. «Толибон» ба фарқ аз ДИИШ мехоҳанд дар ҷуғрофияи Афғонистон ҳукумати дилхоҳи худ, Иморати исломии Афғонистонро таъсис диҳанд ва ба сарзаминҳои ҳамсоя чашм надӯхтаанд. Илова бар ин, бештари ҷангиёни «Толибон» афғон буданд ва аз нигоҳи дин ҳам, агарчи мазҳабро танг шарҳ диҳанд, «ханафӣ» ҳастанд [22]. Русия, Чин ва Эрон бо назардошти ҳузури нерӯҳои хоричӣ дар Афғонистон ба ҷои даҳлати мустақим дар асоси манотиқи «душманат душмани ман аст, дӯстам» ва

«душмани душманам дӯсти ман аст» аз «Толибон» бар зидди ДИИШ ва хузури нерӯҳои хоричӣ дар Афғонистон ҳимоят карданд.

Фаъолияти ДИИШ дар манотиқи дурдасти Афғонистон барои «Толибон» як ҷолиши бузург буд, аммо ба далели таҳдиди фаъолияти ДИИШ алайҳи кишварҳои минтақа, он барои «Толибон» як фурсате шуд. Дар ҷанг алайҳи ДИИШ манфиатҳои кишварҳои минтақа бо «Толибон» вобастагӣ доранд ва ин кишварҳо аз «Толибон» алайҳи ДИИШ ҳимоят кардаанд. Бо дастгирии кишварҳои минтақа «Толибон» дар ҷанг алайҳи ДИИШ комёбиҳо ва дастовардҳо доштанд. Ҳатто Амрико нақши мусбати «Толибон»-ро дар шикасти ДИИШ дар вилоятҳои шарқии Афғонистонро эътироф кардааст [8]. Ба гуфтаи онҳо, он замон «Толибон» гурӯҳи террористӣ набуда, сарқубкунандаи террорист буд. Муборизаи «Толибон» бо ДИИШ ва пуштибонии кишварҳои минтақа, аз як тараф, «Толибон»-ро дар минтақаи ҷанг нерӯманд ва аз тарафи дигар, ба онҳо ҳуқуқи байналмилалӣ дод.

Тағйири душман дар сиёсати хоричии ИМА ва пеш гирифтани «сиёсати нарм» алайҳи «Толибон».

Пас аз Ҷанги Дуюми Ҷаҳонӣ Иёлоти Муттаҳидаи Амрико аз сиёсати «изолятсионизм»-и асосгузори Амрико Ҷорҷ Вашингтон даст кашид ва ҳамчун ғолиби ҷанг роҳбарии Ғарбро аз Британияи Кабир ба даст овард. Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ҳукми худро дар асоси «як душман» қарор дода, бо мурури замон душманро дигар кард. Дар ин шароит вай дар солҳои «ҷанги сард» Иттиҳоди Шуравиро душман ҳисоб карда, ба сабаби рақобаташ бо Иттиҳоди Шӯравӣ иттифоқчиёни худро ба тарафи худ гузошт. Пас аз анҷоми «ҷанги сард» ва фурупошии Иттиҳоди Шӯравӣ Амрико талош кард, барои худ як душмани дигар пайдо кунад. Дар ин асно ҷомеашинос Ҳантингтон дар китоби «Барҳӯрди тамаддунҳо» дар баробари тамаддунҳои дигар исломро ба унвони душмани тамаддуни Ғарб муаррифӣ кардааст. Дар меҳвари ин рисолаҳо вожаҳои чун «терроризми динӣ, терроризми исломӣ, терроризми байналмилалӣ» ба адабиёти сиёсии Ғарб ворид шуда, бо ҳодисаҳои 11 сентябри соли 2001 терроризмро «душман» эълон карданд. Дар меҳвари доктринаи Буш дар бораи «ҷанги пешгирикунанда» ва мубориза бо терроризм Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ба манотиқи мухталифи ҷаҳон, аз ҷумла Афғонистон ва Ироқ дахлат кард ва 20 сол нерӯҳои худро дар Афғонистон нигоҳ дошт [28].

Дар ҳоле ки ИМА дар мубориза бо терроризм ва дигар масъалаҳои байналмилалӣ банд буд, Чин бо истифода аз «глобализатсияи иқтисод» иқтисоди худро рушд дод. Иқтисод яке аз параметрҳои асосии қудрати миллӣ мебошад. Иқтидори иқтисодӣ асоси қудрати сиёсӣ ва ҳарбӣ мебошад. Иқтидори иқтисодии Чин ба иқтидори ҳарбӣ ва сиёсии он оварда расонд ва ин вазъият Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ба ташвиши ҷиддӣ овард. Аз замони ҳокимияти Барак Обама Чин оҳиста-оҳиста рақиб иқтисодии Иёлоти Муттаҳида шуд ва Доналд Трамп бар асоси сиёсатҳои нави тичорӣ алайҳи Чин ҷанги иқтисодро оғоз кард [20]. Агар ба гуфтаҳои мансабдорони ҳукумати Ҷо Байден ва қарорҳои Шурои олии амнияи ИМА назар андозем, Чин рақиб дараҷаи аввали ИМА маҳсуб мешавад [14].

Ба далели кавитар шудани худ дар муқобили таҳдидҳои Чин ва таваҷҷуҳ ба укёнус ва Шарқи Дур, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико алайҳи «Толибон» «сиёсати нарм»-ро интихоб кард ва тасмим гирифт, ки ҷангро дар Афғонистон бо «созиш» бо «Толибон» хотима диҳад. Мақсади сиёсати нарми ИМА нисбат ба «Толибон» бар ивази созиш, оштии додани «Толибон» бо ҳукумати Афғонистон ва фароҳам овардани имкони «хуруҷи шоиста» барои нируҳои он аз Афғонистон буд.

Вақте ки Доналд Трамп ба қудрат расид, ба «Толибон» музокироти бидуни шарту шароитро пешниҳод кард. Дар ин замина Залмай Халилзод намояндаи вижаи вазорати хоричаи ИМА дар Афғонистон ва раҳбари ҳайати музокиракунандаи ИМА таъйин шуд. Пас аз ду соли музокироти ҳайратангез байни Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва «Толибон» 29 феввали соли 2020 «Созишномаи сулҳи Доҳа» ба имзо расид. Дар

созишномаи Доха, Иёлотӣ Муттаҳида ваъда додааст, ки дар сурати риояи шартҳои муайян Афғонистонро дар тули 14 моҳ тарк мекунад. Дар иваз «Толибон» ваъда додаанд, ки равобитро бо ҳама гурӯҳҳои террористӣ, аз ҷумла бо Ал-Қоида қатъ мекунанд ва ба гурӯҳҳои террористӣ иҷоза нахоҳанд дод, ки хоки Афғонистонро бар зидди Иёлотӣ Муттаҳидаи Амрико ва шариконаш истифода баранд. Дар ҷаҳорҷӯбаи созишномаи Доха бо назардошти исбот намудани иродаи нек ва коҳиши фишор болои «Толибон», бояд 5 ҳазор ҷангҷӯи ин гурӯҳ бар ивази 1 ҳазор нерӯҳои афғон аз зиндонҳо раҳо шаванд. Ҳамчунин, Иёлотӣ Муттаҳидаи Амрико амалиёти худро алайҳи мавқеъҳои «Толибон» дар ҷаҳорҷӯбаи тавофуқномаи Доха мутаваққиф карда, тасмим гирифтааст то 11 сентябри 2021 бидуни имзои сулҳ миёни ҳукумати Афғонистон ва «Толибон» аз Афғонистон хориҷ шавад [15].

Созишномаи Доха дубора ба «Толибон» қонуниятӣ байналмилалӣ дод ва далели он, ки «Толибон» дигар як гурӯҳи террористӣ нест, балки музокиракунандаи қудратмандтарин ҳукумати ҷаҳон Иёлотӣ Муттаҳида мебошанд. Аз тарафи дигар, ҳукумати Афғонистон дар ин қазия дар раванди музокироти сулҳи Доха ба унвони як тарафи дигари музокирот дар қанор монд. Ҳатто Халилзод барои хушнудии «Толибон» ҷузъиёти музокиротро бо ҳукумати Афғонистон надод. Нусхари ба намоёндагии мақомоти Афғонистон дод ва пас аз хондани он дубора аз онҳо гирифт [32]. Ин амали Иёлотӣ Муттаҳидаи Амрико қонуниятӣ ҳукумати Афғонистонро заиф кард.

Илова бар қонуниятӣ байнулмилалӣ додан, раҳиҳои 5000 зиндонӣ ва қатъӣ амалиёти ҳавоӣ алайҳи «Толибон» дар ҷаҳорҷӯбаи созишномаи Доха аз ҷониби Амрико мавқеъи ин гурӯҳро дар муқобили ҳукумати қавӣ кардааст. Қабл аз баста шудани созишномаи сулҳ миёни ҳукумати Афғонистон ва «Толибон» Амрико аз хуруҷи бечунуҷари худ хабар дод. «Толибон» аз ин фурсат истифода бурда аввал ба ноҳияҳо ва баъдтар ба музофотҳо ҳуҷумҳои худро вусъат дода, шаҳрҳои пай дар пай ба тасарруфи худ гирифтанд. Фирори Ашраф Ғанӣ заминаи вуруди «Толибон» ба Қобул шуд ва дар натиҷа ин гурӯҳ бори дувум дар Афғонистон ба қудрат расид. Сукути ҳукумати тахти ҳимояти Амрико дар ҳузури нерӯҳои ин кишвар боиси шикасти сиёсати нарми ИМА шуд ва стратегияи хуруҷи шоиста аз ҷониби Амрико ба «хуруҷи таҳқиромез» табдил ёфт [4].

Бо имзои созишномаи Доха бо «Толибон» Иёлотӣ Муттаҳида ба поёнравии ҷумҳурӣ ва ҳукмронии Ғанӣ дар Афғонистон ишора кард. Ин масъаларо шахсони воломақоми низомии Амрико - вазири дифоъ Ллойд Остин, генерал Марк Милли, сардори штаб, генерал Кеннет Маккензи, сардори Фармондеҳии Марказии Қувваҳои Мусаллаҳи Иёлотӣ Муттаҳида ошкоро баён карданд ва онҳо ҳатто онро ноқомии стратегӣ барои Амрико номиданд. Марк Милли гуфт, «ноқомии стратеги»-и Амрико дар Афғонистон натиҷаи тасмимҳои бепарвоёнаи 20 соли ахир аст. Генерал Кеннет Маккензи изҳор доштааст, ки «сукути ҳукумати Афғонистон решаи созишномаи Доха буд. Имзои созишномаи Доха воқеан ба ҳукумати Афғонистон ва нерӯҳои низомии он таъсири харобиовар расонда». Вазири мудофияи Иёлотӣ Муттаҳидаи Амрико Ллойд Остин дар ин мулоқот изҳор намудааст, ки бо таҳлили Маккензи розӣ аст. Вай илова кардааст, ки тавофуқномаи Доха ваъда додааст, ки ҳамлаҳои ҳавоии Амрико алайҳи «Толибон» қатъ хоҳанд шуд. «Ба ин тартиб, «Толибон» қавитар шуданд, амалиёти ҳамлаи худро алайҳи нерӯҳои амниятӣ Афғонистон пурзӯр карданд ва афғонҳо ҳафта шумори зиёдеро талаф мебуданд» [16; 17].

Хулоса, пас аз 20 соли ҷанг бо «Толибон», Иёлотӣ Муттаҳидаи Амрико ба хулосае омад, ки наметавонанд «Толибон»-ро дар Афғонистон пурра мағлуб кунанд. Ба ин далел, онҳо хуруҷ аз Афғонистонро манофеи худ арзёбӣ карда, дар ҷаҳорҷӯбаи сиёсати нарм қарордоди Доҳаро бо «Толибон» имзо карданд. Дар ҷаҳорҷӯбаи созиши Доха, Иёлотӣ Муттаҳида ваъда дод, ки дар сурати риояи уҳдадорихои ба худ гирифтаи «Толибон», нерӯҳои худро аз Афғонистон хориҷ хоҳад кард. Ҳадафи ИМА дар созиш бо «Толибон» барқарорӣ сулҳ миёни «Толибон»-у ҳукумати Афғонистон ва фароҳам овардани

шароит барои хуручи шоиста аз Афғонистон буд. Аз як тараф, созишномаи Доха ба «Толибон» қонуниятӣ байналмилалӣ дод, то раҳбарони ин гурӯҳ ба осонӣ ба кишварҳои минтақа сафар кунанд, аз тарафи дигар, раҳиҳои 5000 зиндонӣ ва қатъи ҳамлаҳои ҳавоӣ ба мавқеъҳои ин гурӯҳ аз сӯи нерӯҳои хориҷӣ дар меҳвари ин тавофуқ «Толибон»-ро дар ин минтақа нерӯманд кардааст. Қабл аз созиши сулҳ миёни ҷонибҳои афғон, ИМА тасмим гирифт, ки то 11 сентябри соли 2021 тамоми нерӯҳояшро аз Афғонистон берун кунад.

«Толибон» ҳукумати Афғонистонро «маъмурияти Кобул» номиданд ва ба далели он ки ҳукуматро лӯхтак хонданд, қабл аз тавофуқи Доха бо ин ҳукумат музокира накарданд ва пас аз тавофуқи Доха «Толибон» аз музокираи ҷиддӣ бо ҳукумати Афғонистон худдорӣ карданд. Аз нигоҳи «Толибон» музокира маъноӣ таслими қудрат ба ин гурӯҳро бо роҳи осоишта дорад. Вақте ки Амрико тасмим гирифт, ки бидуни қайду шарт хориҷ шавад, «Толибон» ин тасмими Амрикоро як фурсати тиллоӣ арзёбӣ карда, ҳамлаҳои худро шадидтар карданд. Дар натиҷаи ин ҳучумҳо онҳо дар қадами аввал ноҳияҳо ва баъдтар музофотҳоро ба дасти худ гирифтанд. Бо истеъфои Амрико ва фирори Муҳаммад Ашраф Ғанӣ, раисҷумҳури Афғонистон, «Толибон» дар ҳузури нерӯҳои хориҷӣ Кобулро ишғол карданд ва худро дар ҷанги 20-сола пирӯз эълон карданд.

«Толибон» бо сабаби пирӯзӣ дар ҷанг бар зидди ИМА, НАТО ва ҳукумати аз ҷониби ИМА дастгиришаванда аз «Толибон»-и солҳои 1990-ум руҳан қавитаранд. Ба ин далел сиёсати дохиливу хориҷии ҳукумати Афғонистон аз ин ба баъд бар асоси ҳадафҳои «Толибон» муайян хоҳад шуд. Дар ҳоли ҳозир дар дохили Афғонистон ба мисли солҳои 1990-ум як нерӯи қавии боздоранда алайҳи «Толибон» вучуд надорад, бо ин истилоҳ «Толибон» қудрат ба даст оварда, дар Афғонистон ҳукмрон шуданд.

Барои идомаи қудрати «Толибон» дар Афғонистон ҷолишҳои зиёде вучуд дорад ва ин гурӯҳ кӯшиш ба ҳарч дода истодааст, ки бо ҳалли ин мушкилот қудрати худро идома диҳад. Яке аз ҷолишҳои асосӣ ба даст овардани қонуниятӣ байналмилалӣ қудрати «Толибон» дар ҳокимияти Афғонистон аст, яъне эътирофи давлати «Толибон» ба унвони намоёндаи ҳукумати Афғонистон аз ҷониби кишварҳои минтақа ва ҷомеаи ҷаҳонӣ аст. То ҳол ягон ҳукумат ё созмони байналмилалӣ аморати «Толибон»-ро эътироф накардааст. Ҳукуматҳо ва ниҳодҳои байналмилалӣ барои эътирофи аморати «Толибон» шартҳо пешниҳод кардаанд. Таъсиси ҳукумати фарогир, эътиромии ҳуқуқи башар ва замон, иҷозаи тарқи Афғонистон, қатъи равобит ва мубориза бо гурӯҳҳои террористӣ тақозои ҷомеаи ҷаҳонӣ ва кишварҳои минтақа аз «Толибон» аст.

Дуввумин ҷолиш, ки ҳукумати «Толибон» рӯ ба рӯ аст, мушкилоти иқтисодӣ аст, ки мардуми Афғонистон бо онҳо сару қор доранд. Иқтисодиёти Афғонистон комилан ба кумаки кишварҳои хориҷӣ ва ниҳодҳои байналмилалӣ вобаста аст. Баъди ба қудрат расидани «Толибон», Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, Бонки Ҷаҳонӣ, Сандуқи Байналмилалӣ Асър ва аксари кишварҳои аврупоӣ кумақҳои худро ба Афғонистон қатъ кардаанд. Ҷамҷунин, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико пулҳои ҳукумати Афғонистонро бастааст. Аз нигоҳи амалӣ «Толибон» ҳукумати Афғонистонро ташкил медиҳанд ва барои таъмини ниёзҳои аслии мардум масъуланд. Бо гузашти рӯзҳо мардуми Афғонистон фақиртар шуда, «Толибон» барои ҳалли ин мушкил ҳеч коре ҳам карда натавонистанд. Мушкилоти иқтисодии Афғонистон замоне ҳал мешавад, ки «Толибон» аз ҷомеаи ҷаҳонӣ кумақ бигиранд.

Яке аз мушкилоти фарогирӣ аморати «Толибон» ҳузури фаъоли ДИИШ дар Афғонистон аст. Ҳангоми хуручи Амрико аз Афғонистон, ДИИШ дар наздикии фурудгоҳи Кобул, аз ҷумла ба афғонҳо ва ҷангҷӯёни «Толибон» ҳамлаҳои маргталабона анҷом доданд, ки дар натиҷа 13 аскарӣ Амрикоӣ низ кушта ва 17-тои дигарро захмдор карданд. ДИИШ алайҳи ҷангиёни «Толибон» ва шиъа низ ҳамлаҳо анҷом додааст, ки дар натиҷа садҳо нафар кушта шудаанд. Ба далели вазъи бади иқтисодии мардум,

ДИИШ аз ноогоҳӣ ва факри мардум истифода карда, ҳар рӯз сарбозонро чалб мекунад ва нерӯҳояшро тақвият медиҳад.

Масъалаи дигар бархӯрди «Толибон» ба дастовардҳои 20 соли ахир аст. Насли нави Афғонистон бо навгонҳои ҷаҳон ошно шуда, аз ҳуқуқҳои нисбии сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ бархурдоранд. Ҳамчунин, масъалаи ҳуқуқи занон як паҳлӯи дигари масоили доғи имрӯзаи Афғонистонро ташкил медиҳад. «Толибон» дар солҳои навадум бо тафсири маҳдуди дин ҳуқуқи занонро ба таҳсил, кор ва моликият эътироф намекарданд. Дар 20 соли охир дар ҷаҳорҷӯбаи сиёсати «табъизи мусбӣ - дар ихтиёр гузоштани ҳуқуқи интиҳоб» занон ҳуқуқи таҳсил, кор ва моликиятро пайдо карданд. Илова бар ин, занон дар вазифаҳои калидӣ, ба ҳайси муовини вазир, муовин, сардори раёсат, адвокат, сафир ва ғайра кор ва фаъолият мекарданд. Яке аз шартҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ барои эътирофи ҳукумати «Толибон» эҳтироми ҳуқуқи башар ва мақоми зан аст, яъне «Толибон» бояд ҳуқуқи занон ба таҳсил, кор ва моликиятро эътироф кунанд.

«Толибон» баъди тасарруфи Кобул афви умум эълон карданд. Ҳамаи онҳое, ки дар низоми қаблӣ кор мекарданд, авф шуданд. Эълони афви умум як қадами муҳим буд, аммо ҷанбаи амалиро талаб мекунад. Барои таъмини сулҳи нисбӣ ва назорати иҷроӣ ин фармон, фароҳам овардани шароити корӣ барои роҳбарону кормандони ҳукумати қаблӣ хеле муҳим аст. «Толибон» бояд ҳама муҳолифони худро ба оғӯш гиранд ва ба ҳама фурсати кор дар ҳукумат диҳад. Дар конфронси Бонн «Толибон» даъват шуда, ҳамчун як ҷузъи воқеияти Афғонистон пазируфта шуданд.

Агар ҳукумати «Толибон» барои эътирофи шартҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ ва кишварҳои минтақа ба миён гузоштааст, иқдоми ҷиддие биандешанд ва кумакҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ ба Афғонистон идома ёбад, имкони таъмини сулҳу амнияти нисбии Афғонистон имконпазир аст. Дар акси ҳол дар баробари талафоти калони инсонӣ, ки бар асари факру гуруснагӣ ба вуқӯъ пайваستاаст, эҳтимоли дубора ба лонаи терроризм табдил ёфтани Афғонистон, ишғол шудан ва дучори ҷанги шаҳрвандии дигар гардидани он низ вучуд дорад. Ҳоло дар Афғонистон ҳукмрон «Толибон» ҳастанд ва аз назари фаълони дохилӣ ва хориҷӣ интиҳоб дар дасти «Толибон» аст ва онҳо Афғонистонро ба кадом самт мекашида бошанд, вақт муайян хоҳад кард.

АДАБИЁТ:

1. Abraham Mahshie. Talks With Taliban Restart as US Worries About Al-Qaeda Threat in Afghanistan <https://www.airandspaceforces.com/talks-with-taliban-restart-as-us-worries-about-al-qaeda-threat-in-afghanistan/>

2. Afghanistan 20/20: The 20-Year War in 20 Documents // National Security Archive <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/afghanistan/2021-08-19/afghanistan-2020-20-year-war-20-documents>

3. Afghanistan's Ghani says 45,000 security personnel killed since 2014 // BBC News <https://www.bbc.com/news/world-asia-47005558>

4. Ahmad Khan Dawlatyar. The Effect of the USA's Failure/Defeat in Afghanistan on its Hegemony <https://www.ankasam.org/the-effect-of-the-usas-failure-defeat-in-afghanistan-on-its-hegemony/?lang=en>

5. Amanda M. America has spent \$6.4 trillion on wars in the Middle East and Asia since 2001, a new study says <https://www.cnbc.com/2019/11/20/us-spent-6point4-trillion-on-middle-east-wars-since-2001-study.html>

6. Amin Saikal. The Afghan War: Why the US Lost // RSIS Commentary <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2021/09/CO21140.pdf>

7. Amy Forsythe Lt. Special Forces Soldiers help Afghan forces defeat ISIS in eastern Afghanistan // THE ARMY'S VISION AND STRATEGY https://www.army.mil/article/209723/special_forces_soldiers_help_afghan_forces_defeat_isis_in_eastern_afghanistan

8. Briefing With Special Representative for Afghanistan Reconciliation Zalmay Khalilzad <https://2017-2021.state.gov/briefing-with-special-representative-for-afghanistan-reconciliation-zalmay-khalilzad/index.html>
9. Christopher H., Hank T. The War In Afghanistan Cost America \$300 Million Per Day For 20 Years, With Big Bills Yet To Come / <https://www.forbes.com/sites/hanktucker/2021/08/16/the-war-in-afghanistan-cost-america-300-million-per-day-for-20-years-with-big-bills-yet-to-come/?sh=756b11957f8d>
10. Fazl Ahmed Borgit. Afghanistan Awaiting 2014: The Taliban Organization and New Groups Towards a New Political Process // Center for Middle East Studies, Issue Fifty-Two, Volume Five, pp. 103-90
11. From Arbaki to local police / Afghanistan Independent Human Rights Commission (AIHRC) <https://www.aihrc.org.af/media/files/Reports/Research/English/Report%20on%20Afghan%20Local%20Police%20%28Final%20Draft%2C%20English%29.pdf>
12. Gilles Dorronsoro. The Taliban's Winning Strategy in Afghanistan https://carnegieendowment.org/files/taliban_winning_strategy.pdf
13. Gretchen Peters. How Opium Profits the Taliban // Peaceworks 62. United States Institute of Peace https://www.usip.org/sites/default/files/resources/taliban_opium_1.pdf
14. Hung Tran. Is the US-China strategic competition a cold war? <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/is-the-us-china-strategic-competition-a-cold-war/>
15. Lindsay Maizland. U.S.-Taliban Peace Deal: What to Know // Council on Foreign Relations <https://www.cfr.org/backgrounder/us-taliban-peace-deal-agreement-afghanistan-war>
16. Mohammad Ikram Andeshmand. Eight political regimes and governments have collapsed in Afghanistan in the last hundred years <https://kokchappress.com/author/andishmand/>
17. Mohammad Ikram Andishmand, America in Afghanistan. Mayvand Publishing House, Kabul, 2003 <https://ru.scribd.com/document/519250713/%D8%A7%D9%85%D8%B1%DB%8C%DA%A9%D8%A7-%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A7%DA%A9%D8%B1%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%86%D8%AF%DB%8C%D8%B4%D9%85%D9%86%D8%AF>
18. Nozar Shafei. «Interpretation of the factors that affect the approval of the strategy of the Trump administration in Afghanistan» International Relations Research Quarterly, twenty-fourth issue, 2016, p. 109-132
19. Peace talks and red lines between the government and the Taliban // The daily afghanistan http://dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id
20. Pinelopi K. G. America Should Rethink Its Economic War on China // Project Syndicate <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-should-rethink-china-export-restrictions-economic-war-by-pinelopi-koujianou-goldberg-2022-11>
21. Presidential Elections in Afghanistan — the First Stage Is Complete // Independent Analytical Center For Geopolitical Studies «BORYSFEN INTEL» https://bintel.org.ua/en/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/arxiv-inshij-vostok/prezidentskie-vybory-v-afganistane/
22. Priyanka Boghani. ISIS is in Afghanistan, But Who Are They Really? <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/isis-is-in-afghanistan-but-who-are-they-really/>
23. Rangin Dadfar Spanta. Book Launching of «Afghanistan's Politics: A Narrative from Within» Former National Security Advisor / Foreign Minister of Afghanistan // Afghan Institute for Strategic Studies <https://www.aissonline.org/index.php/en>
24. Shafiq Ahmad. Who's who in Taliban interim government? <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/whos-who-in-taliban-interim-government/2360424>

25. Steve Holland, Doina Chiacu. Trump says U.S. role in Afghanistan has turned into 'ridiculous' police force // WASHINGTON (Reuters) <https://www.reuters.com/article/cnews-us-usa-afghanistan-idCAKCN1VA1SK-OCATP>
26. Taliban Incapacity and the growing threat of Islamic State-Khorasan Province // Mantraya strategy, innovation and alternatives. <https://mantraya.org/analysis-taliban-incapacity-and-the-threat-of-islamic-state-khorasan-province-to-south-asian-security/>
27. Terrorist Groups in Afghanistan // Congressional Research Service (CRS) <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10604.pdf>
28. The Bush Doctrine <https://carnegieendowment.org/2002/10/07/bush-doctrine-pub-1088>
29. United States Institute of Peace. Peacebrief // Forging Afghanistan's National Unity Government <https://www.usip.org/sites/default/files/PB183-Forging-Afghanistans-National-Unity-Government.pdf>
30. U.S.: Afghan officials derail corruption cases // Washington Post. By Greg Miller and Ernesto Londoño <https://www.nbcnews.com/id/wbna37966029>
31. Why Do People in Afghanistan Object to Taliban Rule? <https://www.institute.global/insights/geopolitics-and-security/why-do-people-afghanistan-object-taliban-rule>
32. William Maley, Ahmad Shuja Jamal. Diplomacy of Disaster: The Afghanistan 'Peace Process' and the Taliban Occupation of Kabul https://brill.com/view/journals/hjd/17/1/article-p32_2.xml?language=en
33. Zabihullah J. Afghanistan Has Highest Unemployed Work Force: ILO <https://tolonews.com/business/afghanistan-has-highest-unemployed-work-force-ilo>

ФАКТОРЫ ВОЗВРАЩЕНИЯ К ВЛАСТИ ДВИЖЕНИЯ «ТАЛИБАН»

КУДРАТЗОДА КОМРОН АБДУНАБИ

Институт изучения проблем стран Азии и Европы
Тел.: (+992) 93 528 28 62. E-mail: komron.kudratov@gmail.com

В статье анализируются причины падения режима в Афганистане в результате возникшего в стране кризиса из-за провала политики, проводимой правительством США и местными афганскими правителями в течение всех последних двадцати лет и прихода к власти движение «Талибан». Стратегия США в Афганистане с самого начала была построена на неверных постулатах – вместо того, чтобы обеспечить равный доступ к административным и экономическим ресурсам представителям всех народов страны, ставка была сделана на обеспечение и защиту лишь одной группы населения – паштунов. Также, США сделали ставку на удовлетворение интересов «Талибан», которые в рамках негласных соглашений получили поддержку США. Немаловажную роль в приходе к власти движения «Талибан» сыграл также внутренний раскол и развал в структуре государственной власти после лжи президентских выборов. В результате, в последние годы в стране назрел «кризис доверия» в отношении к правительству Афганистана и в обществе талибы стали более популярными. Именно этот кризис доверия и позволил талибам в такой короткий срок добиться столь значительных военных успехов и де-факто обеспечить себе приход к власти в Афганистане. С учетом этого в данной статье делается попытка определить и обсудить причины и факторы возвращения талибов к власти.

Ключевые слова: Афганистан, США, международные силы, афганское правительство, движение «Талибан», факторы возвращения к власти талибана, мировое сообщество, проблемы «Талибана», перспективы Афганистана.

FACTORS FOR THE TALIBAN RETURN TO POWER

KUDRATZODA KOMRON ABDUNABI

Institute for studying the issues of Asian and European countries
Tel.: (+992) 93 528 28 62. E-mail: komron.kudratov@gmail.com

The article analyzes the reasons for the fall of the regime in Afghanistan as a result of the crisis that arose in the country due to the failure of the policy pursued by the US government and local Afghan rulers over the past twenty years and the coming to power of the Taliban movement. From the very beginning, the US strategy in Afghanistan was built on the wrong postulates - instead of providing equal access to administrative and economic resources for representatives of all the peoples of the country, the stake was placed on providing and protecting only one group of the population - the Pashtuns. Also, the United States relied on the satisfaction of the interests of the Taliban, which received US support in the framework of tacit agreements. An important role in the coming to power of the Taliban was also played by an internal split and collapse in the structure of state power after the lies of the presidential elections. As a result, in recent years, a "crisis of confidence" has brewed in the country in relation to the government of Afghanistan, and the Taliban have become more popular in society. It was this crisis of confidence that allowed the Taliban to achieve such significant military successes in such a short period of time and de facto secure their coming to power in Afghanistan. With this in mind, this article attempts to identify and discuss the causes and factors behind the return of the Taliban to power.

Keywords: Afghanistan, USA, international forces, Afghan government, «Taliban» movement, factors of "Taliban" regaining power, world community, «Taliban» problems, Afghanistan's prospects

ТАШАККУЛ ВА ГУСТАРИШИ ҲАМКОРИҶОИ МУТАҚОБИЛАИ ҚУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ҚУМҲУРИИ АРАБИИ СУРИЯ ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

ЗИЁЕВ СУБҲИДДИН НАСРИЕВИЧ

мудири шуъбаи Шарқи Миёна ва Наздики Институти Осиё ва Аврупои
Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон; тел: +992 92-704-09-08; e-mail: rakesh-23@mail.ru

Қумҳурии Тоҷикистон бо аксари кишварҳои Шарқи Наздик муносибатҳои дипломатӣ дорад ва барои таҳкими густариши ҳамкориҳо нақшаҳои тарҳҳои навро ба роҳ монда истодааст. Дар аввали истиқлоли сиёсиро ба даст овардан кишвари арабии Сурия Тоҷикистонро ба расмият шиноخت ва дар самтҳои маориф, илм, фарҳанг, сармоягузорӣ ва сайёҳӣ ҳамкориҳоро ба роҳ монд. Баъд аз соли 2010 бо сабаби низоъҳои бесуботи Сурия ва нооромии ин кишвари арабӣ ҳамкориҳои миёни ду кишвар муваққатан боз дошта шуд. Аз соли 2019 ин ҷониб ҳамкориҳо дубора барқарор гардида, ҷиҳати руиши ҳамкориҳо тадбирҳои зарурӣ андишада шуда истодааст.

Калидвожаҳо: *Қумҳурии Тоҷикистон, Қумҳурии Арабии Сурия, муносибатҳои байналмилалӣ, сиёсати хориҷӣ, густариши ҳамкорӣ.*

Пас аз дастбӣ ба истиқлоли сиёсӣ Қумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии сиёсати хориҷашро мустақилола муайян намуд, яъне дар ин давра заминаи ба роҳ мондани муносибатҳои дипломатӣ гузошта шуданд. Дар ин росто дар партави сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Қумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ташаббусҳои ҷаҳонии ин шахсияти баруманд Қумҳурии Тоҷикистон тавонист ҷойгоҳи шоиста ва таърихиеро дар ҷаҳони муосир ва арсаи байналмилалӣ касб намояд. Илова бар ин, қумҳурӣ муносибатҳои дипломатии худро бо аксари кишварҳои Осиёву Аврупо ва дигар минтақаҳои олам аз ҷумла кишварҳои Шарқи Миёна ва Наздик ба роҳ монд.